

Dominika Czakon¹

Natalia Anna Michna²

Roman Ingarden – życie i dzieło w subiektywnym ujęciu

W dobie kryzysu tradycyjnych ideałów naukowca humanisty i instytucji mistrza-nauczyciela młodzi badacze i badaczki stają wobec problemu odnalezienia się we współczesnym świecie nauki. Kryzysowi temu towarzyszy także zagubienie w wielości i różnorodności teorii, nurtów i zagadnień, które mogą być podejmowane i rozwijane. W rezultacie młodzi ludzie są zmuszeni do samotnych poszukiwań, spełniania instytucjonalnych wymogów i ulegania wąskozakresowej specjalizacji.

Jako młode badaczki, znajdujące się na początku drogi naukowej, także stanęłyśmy wobec powyższych wyzwań i problemów. Poszukując inspiracji w różnych tradycjach filozofowania, wśród rozmaitych myślicieli i szkół filozoficznych, rozpoczęłyśmy współpracę z profesorem Leszkiem Sosnowskim, od wielu lat zajmującym się spuścizną naukową Romana Witolda Ingardena. Wspólnie

---

¹ Dr Dominika Czakon jest zatrudniona na stanowisku adiunkta w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jest współtwórczynią Cyfrowego Archiwum Romana Ingardena.

² Dr Natalia Anna Michna jest zatrudniona na stanowisku adiunkta w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jest współtwórczynią Cyfrowego Archiwum Romana Ingardena.

przygotowaliśmy projekt naukowy dotyczący zdigitalizowania, opracowania i przetłumaczenia na język angielski nieznanej korespondencji i prac naukowych polskiego filozofa. Projekt ten okazał się jednak czymś więcej niż tylko zadaniem badawczym do zrealizowania. Dwuletni czas studiów nad dorobkiem Ingardena wiele nas nauczył i rozbudził zapał do indywidualnej pracy akademickiej. Pośredni intensywny kontakt z autorytetem tej miary, co Ingarden, nie mógł pozostać bez wpływu na nasze postawy, ambicje, a nawet osobowości. Przekonaaliśmy się, że w dobie powszechnego kryzysu humanistycznych i moralnych wartości odnalezienie wzoru godnego naśladowania i podjęcie próby podążania za nim wciąż ma znaczenie. Mamy świadomość, że takie deklaracje brzmią dziś górnolotnie i naiwnie, jednak w tym krótkim tekście postaramy się wykazać, że nie są bezpodstawne.

Uczniowie Ingardena przypominają go współczesnemu czytelnikowi jako wybitnego Nauczyciela z przeszłości. My zaś, naszym skromnym wkładem, pragniemy pokazać, że Ingarden zasługuje także na miano Nauczyciela Przyszłości, postaci, która nieustająco inspiruje i stanowi drogowskaz dla kolejnych pokoleń nie tylko polskich akademików.

Urodzony pod koniec XIX w., dorastał w początkach XX w., a całe jego dorosłe życie rozwijało się w burzliwych czasach przedwojennych, I wojny światowej, międzywojnia, II wojny światowej oraz w trudnych latach komunizmu w Polsce. Należał jeszcze do pokolenia kształconego według tradycyjnych, europejskich wzorców, a jednocześnie – mimo oczywistych trudności – swoją dorosłą akademicką karierę kształtował w nowoczesnym duchu, utrzymując liczne kontakty międzynarodowe, podróżując, będąc na bieżąco z aktualnymi filozoficznymi trendami i literaturą naukową. Ingarden ukończył podstawową Szkołę Ludową im. Jana Kantego w Krakowie, Gimnazjum im. Franciszka Józefa we Lwowie oraz klasę gry na skrzypcach w Konserwatorium Polskim Towarzystwa Muzycznego we Lwowie. W 1910 r., w wieku 17 lat, odbył z ojcem podróż po Europie, odwiedzając m.in.: Budapeszt, Wiedeń, Ebensee, Salzburg, Monachium, Neuheim, Norymbergę, Frankfurt nad Menem, Drezno. Następnie w 1911 r. rozpoczął studia na Uniwersytecie Lwowskim, a jego nauczycielami były takie wybitne postaci jak: Kazimierz Twardowski, Mściśław Wartenberg i Jan Łukasiewicz. Po roku we Lwowie przeniósł się na Uniwersytet Georga-Augusta w Getyndze, gdzie pod kierunkiem wybitnych uczonych, takich jak: Edmund Husserl, Georg

E. Müller, Adolf Reinach, studiował aż do wybuchu Wielkiej Wojny w 1914 r. Rozprawę doktorską, pisaną pod kierunkiem Husserla, obronił w 1918 r. na Uniwersytecie Alberta Ludwika we Fryburgu Bryzgowijskim, gdzie przebywał (z przerwami) wraz ze swoim promotorem od 1916 r. Czas studiów, spędzony na najlepszych europejskich uniwersytetach, w gronie międzynarodowych studentów i wykładowców, oznaczał zdobycie klasycznego, wszechstronnego wykształcenia na najwyższym poziomie, kosmopolitycznej ogłady i przyswojenie tradycyjnych, humanistycznych wartości. Ten niezwykle intensywny i bogaty w naukowe doświadczenia czas studiów zakończył się po powrocie do Polski, kiedy Ingarden założył rodzinę i podjął pracę nauczyciela w szkołach gimnazjalnych, m.in. w Warszawie i Toruniu. Na stałe na uniwersytet powrócił dopiero po II wojnie światowej, początkowo jako profesor zagraniczny, a następnie kontraktowy na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. Zanim to nastąpiło, działalność naukową prowadził jednak nieprzerwanie z wielkim uporem i zaangażowaniem, łącząc ją z konieczną, często uciążliwą i niepewną pracą zarobkową (w charakterze nauczyciela gimnazjalnego, nauczyciela prywatnego, jak również docenta prywatnego). W 1925 r. Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświaty Publicznej zatwierdziło habilitację Ingardena na podstawie rozprawy pisanej pod kierunkiem Twardowskiego *O pytaniach esencjalnych*; do 1930 r. pracował nad książką *Das literarische Kunstwerk*, a do 1945 r. – nad *Sporem o istnienie świata* (pisanym równolegle w dwóch językach: polskim i niemieckim). Lata od 1945 r. aż do śmierci Ingardena (wyłączając okres przymusowego urlopu i odsunięcia od zajęć dydaktycznych od 1951 do 1956 r.) to czas intensywnej pracy akademickiej, łączącej dalszą samodzielną działalność naukową, współpracę z innymi badaczami i badaczkami oraz aktywność dydaktyczną. Uczniowie Ingardena podkreślają we wspomnieniach, że tych ponad 20 lat jego obecności w polskiej powojennej rzeczywistości oznaczało tworzenie ośrodka wolnej myśli filozoficznej opartej na tradycyjnych, humanistycznych i kosmopolitycznych ideałach wytrwale pielęgnowanych wbrew panującej komunistycznej beznadziei.

Niezwykle obszerna spuścizna epistolarna Ingardena stanowi bogate, a poznanie dotychczas jedynie fragmentarycznie, źródło wiedzy na temat pracy naukowej i życia prywatnego filozofa. Obie te sfery zasługują na jednakową uwagę i zainteresowanie. Nie ma wątpliwości co do znaczenia i wartości sukcesu naukowego Ingardena dla świata nauki, a lektura listów pozwoliła nam rozpoznać, że

inspiracji dostarcza także jego życie prywatne. To właśnie bowiem niezłomna postawa i obowiązki życia codziennego, wykonywane niejednokrotnie wbrew wielu przeciwnościom i w trudnych między- i powojennych czasach, doprowadziły go do osiągnięć naukowych dyskutowanych dziś na całym świecie. Przyjrzyjmy się w pierwszej kolejności akademickiej postawie i działalności Ingardena.

Renesansowy humanista i współczesny naukowiec

Korespondencja Ingardena jest wyjątkowym materiałem badawczym, którego studiowanie umożliwiło nam poznanie filozofa w zupełnie nowej perspektywie. Wszyscy bowiem znamy Ingardena z jego ważnych dla XX-wiecznej filozofii prac naukowych. Tymczasem lektura jego listów, które wymieniał w trakcie całego swojego życia z polskimi i zagranicznymi badaczami i badaczkami, przynosi zaskakujący i niezwykle interesujący obraz człowieka wielkiej klasy, niezłomnego ducha i błyskotliwego intelektu. Obraz Ingardena staje się przez to mniej abstrakcyjny, a bardziej konkretny i wielowymiarowy. Naszym zdaniem jest to także obraz-wzorec, godny naśladowania przez współczesnych akademików.

Ingarden przez całe swoje życie działał na wielu polach aktywności naukowej: pracował w szkołach gimnazjalnych i na uniwersytetach, udzielał prywatnych korepetycji, był prelegentem licznych konferencji i kongresów, na których przedstawiał referaty w językach niemieckim, francuskim i angielskim, był aktywnym członkiem wielu polskich i zagranicznych towarzystw naukowych, prowadził też rozmaite prace redakcyjne. Jako nauczyciel gimnazjalny był niezwykle zaangażowany merytorycznie i z dużą dbałością przygotowywał się do każdej lekcji. Oprócz tego ważne były dla niego także prywatne losy jego uczniów. W listach ujawniał niejednokrotnie troskę o dobro młodych ludzi, z którymi spotykał się na co dzień w szkole. Podobnie w niniejszej książce wspominają Ingardena jego studenci. W listach pojawiają się także częste wzmianki na temat pisanych przez młodych adeptów filozofii prac dyplomowych, zaliczanych przez nich egzaminów oraz recenzji ich prac, przygotowywanych przez doświadczonych badaczy. Dominuje w nich ton wymagający, lecz sprawiedliwy, należący do nauczyciela, który zawsze potrafił docenić wysiłek studentów i miał na uwadze ich przyszłe losy oraz karierę. Nie mamy zatem wątpliwości, a potwierdzają to także wspo-

mnienia zamieszczone w niniejszej publikacji, że Ingarden był doskonałym dydaktykiem. Równolegle prowadził własną pracę badawczą, którą rozwijał w stałym kontakcie i konfrontacji z innymi badaczami i badaczkami. W tym miejscu pragniemy podkreślić, że stanowiąca kilkutysięczny zbiór korespondencja Ingardena w dużej części była prowadzona z osobami z zagranicy, w tym najwybitniejszymi w tamtym czasie przedstawicielami świata nauki i sztuki. Ten fakt zasługuje na szczególną uwagę ze względu na sytuację polityczną Polski tamtych czasów. Ustrój komunistyczny nie sprzyjał bowiem swobodnej wymianie myśli, a Ingardenowi mimo to udawało się przez lata pozostawać w stałym i twórczym kontakcie z międzynarodowym środowiskiem naukowym przez czynny udział w zagranicznych konferencjach, kongresach i wykładach, publikowanie za granicą, prowadzenie polemik naukowych z zagranicznymi badaczami i badaczkami i pozyskiwanie od nich opinii i recenzji naukowych, bycie na bieżąco z najnowszymi publikacjami oraz prenumerowanie ważnych periodyków. Taka postawa świadczy bez wątpienia o szerokich i nowoczesnych horyzontach Ingardena, nieustająco przez niego rozwijanych mimo zamkniętych granic państwowych. Lektura materiałów archiwalnych Ingardena dowodzi też, że większość przygotowywanych prac tłumaczył samodzielnie, prosząc jedynie współpracowników lub znajomych o korektę.

Zdolności i nabyte umiejętności językowe Ingarden wykorzystywał także, współtworząc Bibliotekę Klasyków Filozofii, serię wydawniczą powstałą w 1952 r. w ramach Państwowego Wydawnictwa Naukowego. W wieloletnich pracach translatorskich i redakcyjnych, o niebagatelnym znaczeniu dla rozwoju filozofii w Polsce, uczestniczyli najwybitniejsi przedstawiciele krajowej humanistyki, tacy jak: Tadeusz Kotarbiński (Prezes BKF), Władysław Tatarkiewicz, Kazimierz Ajdukiewicz, Izydora Dąmbska, Daniela Gromska, Henryk Elzenberg, Stanisław Ossowski czy Irena Krońska. Znaczna część korespondencji Ingardena dotyczy spraw związanych z działalnością BKF; Ingarden wykazywał się w nich dużą dbałością o kwestie merytoryczne i translatorskie, poświęcając niejednokrotnie baczna uwagę niuansom językowym. Ingarden zajmował się także doбором tłumaczy do poszczególnych dzieł oraz przygotowywał recenzje do wykonanych już przekładów. Taki zakres obowiązków raz jeszcze dowodzi niezwykle szerokich kompetencji tego filozofa, w tym także jego sprawności organizacyjnej, objawiającej się w efektywnym koordynowaniu wielozakresowych prac.

Kolejną, nie mniej ważną dla polskiej nauki i kultury, instytucją naukową było i nadal pozostaje Polskie Towarzystwo Filozoficzne. W działalność tej organizacji, niemal od samych jej początków, Ingarden także był szczególnie zaangażowany, co również znajduje odzwierciedlenie w jego spuściźnie epistolarnej. Po II wojnie światowej Ingarden aktywnie uczestniczył w reorganizacji towarzystwa, następnie przez lata działał na rzecz jego rozwoju, sprawnego funkcjonowania i popularyzacji, a tym samym – w szerszej perspektywie – na rzecz wzbogacania i upowszechniania filozofii w Polsce. Był stałym i aktywnym uczestnikiem zebrań towarzystwa przede wszystkim w Krakowie, ale też w innych polskich miastach. Występował zarówno jako częsty prelegent, prezentujący odczyty dotyczące badań, które aktualnie prowadził, jak i zaangażowany, uważny i krytyczny komentator. W materiałach archiwalnych pozostawionych przez Ingardena są dostępne protokoły zebrań PTF, które szczegółowo dokumentują te spotkania. W zaangażowaniu filozofa w działalność Towarzystwa dostrzegamy nowoczesną świadomość wartości tworzenia i utrzymywania wyspecjalizowanych zespołów badawczych oraz twórczego potencjału intelektualnej pracy w grupie. Współcześnie, w dobie grantów i projektów międzynarodowych, postawa, którą prezentował Ingarden, jest godna naśladowania, wartościowa, a także wydaje się coraz bardziej konieczna.

Postać Ingardena należy łączyć również z najważniejszymi polskimi czasopismami filozoficznymi, wydawanymi w kraju przed II wojną światową i po jej zakończeniu. Mamy tu na myśli przede wszystkim „*Studia Philosophica. Commentarii Societatis Philosophicae Polonorum*”, „*Ruch Filozoficzny*” oraz „*Kwartalnik Filozoficzny*”. „*Studia Philosophica*” to pierwsze rodzime czasopismo filozoficzne wydawane w językach obcych, mające służyć upowszechnianiu polskiej myśli filozoficznej za granicą. Zostało założone z inicjatywy Kazimierza Twardowskiego, a pierwszy numer – redagowany przez Twardowskiego, Ajdukiewicza i Ingardena – ukazał się we Lwowie w 1935 r. Przed wojną udało się wydać jeszcze jeden numer „*Studiów*” w 1937 r. pod tą samą redakcją³. Powojenne losy czasopisma dokumentuje obszerna korespondencja Ingardena, który dokładał

---

³ Oba przedwojenne numery czasopisma zostały zdigitalizowane i są dostępne na stronie internetowej Śląskiej Biblioteki Cyfrowej pod adresem: <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/23053?language=pl#structure> [04 I 2019].

wszelkich starań, aby ono funkcjonowało i się rozwijało⁴. Niestety w 1951 r. komunistyczna władza ostatecznie zablokowała działalność periodyku. Historia drugiego ze wspomnianych przez nas czasopism, „Ruchu Filozoficznego”, sięga czasów przedwojennych. Pierwszy tom ukazał się we Lwowie 15 stycznia 1911 r. pod redakcją Twardowskiego. W czasach przedwojennych czasopismo ukazywało się z różną częstotliwością i pod różnymi redakcjami. W czasie II wojny światowej wydawanie „Ruchu” zostało wstrzymane. Na krótko w 1948 r. „Ruch Filozoficzny” wznowił działalność w Toruniu jako organ Polskiego Towarzystwa Filozoficznego, a jego redaktorem został Tadeusz Czeżowski⁵. Rzeczywista działalność czasopisma zaczęła się po wojnie, dopiero w 1958 r. Wtedy „Ruch” miał swoich terenowych przedstawicieli, m.in. w Krakowie – Ingardena. Współpraca Ingardena z Czeżowskim i „Ruchem Filozoficznym” także znajduje odzwierciedlenie w wielu listach wymienianych wówczas przez badaczy. Z „Kwartalnikiem Filozoficznym” Ingarden związany był głównie jako publikujący na jego łamach autor. Czasopismo to, wydawane przez Polską Akademię Umiejętności w Krakowie, działało w latach 1922-1950, aż do czasu, kiedy zostało zamknięte przez komunistyczne władze PRL. Działalność „Kwartalnika” została wznowiona dopiero w 1992 r., a jego redaktorem naczelnym został wybitny uczeń Ingardena i Izydory Dąmbskiej – Władysław Stróżewski⁶. Redakcyjne zaangażowanie, współpraca i działalność Ingardena na łamach najważniejszych polskich czasopism filozoficznych nie pozostawiają wątpliwości, że był świadomy, jak ważne są popularyzacja i upowszechnianie intelektualnego dorobku środowiska naukowego w kraju i za granicą. Sądzymy, że towarzyszyło temu także przekonanie o wartości polskiej myśli filozoficznej tamtych czasów i o wysokich kompetencjach polskich badaczy, które były doceniane również na arenie międzynarodowej.

Biorąc pod uwagę opisywaną przez nas szeroką i wielozakresową aktywność naukową i okołonaukową Ingardena, nie wahamy się stwierdzić, że był on jed-

---

⁴ *Korespondencja Romana Witolda Ingardena. Z dziejów „Studia Philosophica Commentarii Societatis Philosophicae Polonorum”*, oprac. R. Kuliniak [et al.], Kęty 2018.

⁵ Na temat historii „Ruchu Filozoficznego” zob. <https://www.rf.umk.pl/historia-ruchu-filozoficznego/> [04 I 2019].

⁶ Na temat działalności „Kwartalnika Filozoficznego” zob. <https://pau.krakow.pl/index.php/pl/wydawnictwo/strony-czasopism/kwartalnik-filozoficzny> [04 I 2019].

nym z głównych organizatorów filozoficznego życia akademickiego w powojennej Polsce. Ten naukowy świat współtworzyli wówczas tacy wybitni badacze, jak: Tatarkiewicz, Witwicki, Kotarbiński, Czeżowski, Ajdukiewicz, z którymi Ingarden był przez lata w stałym, często bardzo bliskim, a wręcz osobistym i przyjacielskim kontakcie. Ich korespondencja jest świadectwem tworzenia – co pragniemy podkreślić – w tak trudnych i niesprzyjających temu czasach sieci wolnej wymiany myśli, wzajemnej współpracy i pomocy, a niejednokrotnie także wsparcia w trudnych życiowych wyborach⁷. Naukowe horyzonty Ingardena nie ograniczały się jednak wyłącznie do filozofii, lecz miały charakter interdyscyplinarny, o czym świadczy zachowany obszerny zbiór epistolarny, w którym są listy wymieniane z przedstawicielami innych dyscyplin naukowych. Wśród korespondentów Ingardena wypada wymienić takie postaci polskiej humanistyki jak: Stefan Szuman, Witold Lutosławski, Stanisław Ignacy Witkiewicz, Zofia Lissa, Jan Parandowski, Jarosław Iwaszkiewicz, Kazimierz Irzykowski, Henryk Skolimowski, Juliusz Kleiner czy Kazimierz Wyka. Akademickie kontakty Ingardena nie ograniczały się wyłącznie do polskiego środowiska naukowego, ale miały charakter międzynarodowy. Filozof utrzymywał stałe i intensywne kontakty z badaczami i badaczkami z całego świata, co obecnie stanowi istotny element budowania i rozwijania pozycji i kariery naukowej. Tutaj przywołać możemy m.in. takie nazwiska jak: Edmund Husserl⁸, Hans-Georg Gadamer, George Edward Moore, Helmuth Plessner, Jan Patočka, Hermann van Breda, Edith Stein⁹, Hedwig Conrad-Martius, Guido Calogero, Hans Cornelius, Alexandre Koyré, Ludwig Landgrebe, Oscar Becker, Felix Kaufmann, Gerda Walther.

---

⁷ Korespondencja Ingardena z polskimi badaczami i badaczkami zob. Cyfrowe Archiwum Romana Ingardena, <http://ingarden.archive.uj.edu.pl/> [04 I 2019].

⁸ Edmund Husserl w korespondencji Romana Ingardena zob. Cyfrowe Archiwum Romana Ingardena, http://ingarden.archive.uj.edu.pl/archiwum?kategoria_cari=edmund-husserl-w-korespondencji-romana-ingardena [07 I 2019].

⁹ Korespondencja Edyty Stein do Romana Ingardena zob. Święta Teresa Benedykta od Krzyża / Edyta Stein, *Autoportret z listów*, cz. 3: *Listy do Romana Ingardena*, przeł. M. Klentak-Zabłocka, A. Wajs, Kraków 2003, *Klasyka karmelitańska*.

Ingarden prywatnie: artysta, podróżnik i przyjaciel

Inspirujące, a jak sądzimy, niedostatecznie znane i doceniane, są także osobista oraz życiowa postawa Ingardena, a więc jego prywatne oblicze, obserwowane przede wszystkim przez rodzinę i przyjaciół. Lektura prywatnych notatek i korespondencji filozofa oraz bogaty materiał fotograficzny stanowią nieocenione źródło wiedzy na ten temat. Wyłania się z nich obraz Ingardena jako człowieka posiadającego liczne pozanaukowe pasje, troskliwego przyjaciela, wielbiciela podróży i natury. Ponadto z materiałów tych wynika, że Ingarden był człowiekiem niezwykle prawym, sprawiedliwym, wytrwałym, wymagającym, a jednocześnie pełnym empatii, serca i ufności do ludzi.

Na pierwszy plan wysuwa się pasja Ingardena do fotografii i jego artystyczne zacięcie. Ten obszar aktywności Ingardena zaczął być od kilku lat wnikliwie badany i analizowany. W Muzeum Sztuki Współczesnej MOCAK w Krakowie, pod kierunkiem dyrektora dr Marii Anny Potockiej, są prowadzone intensywne studia i podejmowane liczne inicjatywy dotyczące Ingardena jako artysty fotografa¹⁰. Filozof pozostawił po sobie kilkadziesiąt niewywołanych klisz fotograficznych, które powstawały przez lata i na których uwiecznił swoje codzienne życie, rodzinę i przyjaciół, psa Dżoka, wyjazdy zagraniczne oraz liczne podróże w polskie góry. Wywoływane dopiero dziś fotografie stanowią nie tylko bogaty materiał dokumentacyjny, ale są także interesującymi artystycznymi próbami¹¹. Wśród nich znajdują się ujęcia abstrakcyjnych form, martwej natury, krajobrazów i wnętrz. Naszą szczególną uwagę zwróciły jednak zdjęcia filozofa z jego ukochanym

---

¹⁰ Więcej na temat wydarzeń i publikacji w MOCAK-u i na łamach MOCAK Forum zob. https://mocak.pl/search_pages/117938 [07 I 2019].

¹¹ Dr Maria Anna Potocka podczas konferencji pt. *Roman Ingarden and His Times. An International Phenomenological Conference*, zorganizowanej w Uniwersytecie Jagiellońskim w dniach 25-27 października 2018 roku, przedstawiła odczyt pt. *Aesthetics, Theory and Praxis*, poświęcony fotograficznej twórczości Ingardena. Potocka przeanalizowała szereg zdjęć filozofa, dzieląc je na kategorie i poddając krytycznej, autorskiej interpretacji. Zwróciła ponadto uwagę, że dla Ingardena liczył się przede wszystkim sam akt twórczy, czyli wykonanie fotografii, a nie efekt. Stąd tak wiele pozostawionych przez niego niewywołanych klisz.

psem Dżokiem, który – jak wiemy ze wspomnień zamieszczonych w niniejszym tomie – był nieodłącznym kompanem Ingardena, bywalcem Instytutu Filozofii, a nawet „współprzepytującym” studentów podczas egzaminów. Tę niezwykłą więź człowieka i zwierzęcia widać na niejednej fotografii. Na zdjęciach Ingarden często uwieczniał także rodzinę, a zwłaszcza wnuki, i sam również był niejednokrotnie w ich towarzystwie fotografowany.

Istotne miejsce w życiu Ingardena zajmowali też z pewnością współpracownicy i często jednocześnie przyjaciele. Olbrzymi zasób korespondencji ilustruje wieloletnie, bliskie relacje oparte na wzajemnej trosce i pomocy, okazywanej w tych trudnych czasach przed- i powojennych. Ingarden niejednokrotnie pośredniczył w sprawach zawodowych swoich przyjaciół, pomagając im w ich staraniach o zatrudnienie (przykład Dąbskiej), ale także w kwestiach osobistych, tak jak w przypadku zakupu leków dla matki jednej z współpracownic (przykład Gierulanki). W listach tych pobrzmiewa ton szczerzej empatii i zaangażowania¹². Unikatowym świadectwem prawdziwej, głębokiej i wieloletniej przyjaźni Ingardena z Husserlem jest ich korespondencja utrzymywana przez lata i kontynuowana nawet po śmierci Husserla przez rodzinę niemieckiego filozofa. Listy Ingardena i Malvine Husserl, żony fenomenologa, są niezwykle ciepłe, pełne wzajemnej sympatii i szacunku. Ponadto we wspomnieniach swoich studentów Ingarden jawi się także jako człowiek obdarzony poczuciem humoru i niezwykle gościnny, jego dom był bowiem zawsze otwarty dla wszystkich.

Pisząc o korespondencji i przyjaźniach Ingardena, warto nadmienić, że jej prowadzenie musiało stanowić istotny element codziennego życia filozofa. Ingarden pisał listy niemal każdego dnia, ponadto był bardzo uważnym i starannym korespondentem, który nigdy nie zaniedbywał żadnego z nadawców, odpowiadając regularnie i wyczerpująco.

Korespondencji nie zaniedbywał nawet wtedy, gdy podróżował po świecie i Polsce. Wyjazdy stanowiły istotną część jego życia zawodowego, ale także prywatnego. Udawało mu się je odbywać mimo oczywistych przeszkód natury politycznej, co świadczy o dużej determinacji i uporze filozofa. Z koresponden-

---

¹² Więcej na temat korespondencji Ingardena z polskimi badaczami zob. D. Czakon, N. A. Michna, L. Sosnowski, *Polskie badaczki w korespondencji Romana Ingardena*, „Kwartalnik Filozoficzny” 2018, t. 46, z. 2, s. 113-131.

cji i ze wspomnień dowiadujemy się, że z bliskimi i przyjaciółmi pozostawał w stałym kontakcie podczas pobytów zagranicznych związanych z wykładami, odczytami i konferencjami w Stanach Zjednoczonych, Norwegii, Niemczech, Francji, Włoszech, Belgii czy Grecji. Podróże po Polsce – oprócz częstych pobytów w Warszawie, Poznaniu, Wrocławiu czy Lublinie, związanych z odczytami bądź wykładami – obejmowały także wyjazdy w polskie góry. Ingarden, kiedy tylko mógł, wyjeżdżał sam lub z rodziną, najczęściej do Zakopanego i Rabki. Relacje z pobytów w górach, które znajdujemy w listach, świadczą o tym, że cenił sobie przebywanie z dala od miejskiego zgiełku i bliski kontakt z naturą.

Nasze doświadczenia związane z pracą nad korespondencją i materiałami archiwalnymi Ingardena pozwalają nam twierdzić, że mamy do czynienia z wybitnym człowiekiem. Bez wątpienia polski filozof był humanistą w wielkim renesansowym stylu, który łączył się u niego ze współczesnym podejściem badawczym. Ingarden otrzymał staranne, klasyczne wykształcenie, miał rozległą wiedzę i niezwykle otwarty umysł. Ostatnia z wymienionych cech filozofa zasługuje na szczególne podkreślenie ze względu na czasy, w których przyszło mu żyć, a więc lata zamknięcia oraz izolacji politycznej, kulturowej i duchowej. Ingarden bywał też nieustępliwy, kiedy był przekonany o słuszności swojego stanowiska, co widać w licznych polemikach listownych. Jednocześnie pozostawał zawsze otwarty na dialog i liczył się z opiniami innych. Koncentrował się na wartościach naukowych i z determinacją dążył do osiągania indywidualnych i wspólnych celów ważnych dla nauki, tej polskiej, ale także ogólnościowej. Cechowały go odwaga, siła i niezłomny charakter. Był człowiekiem zasadniczym, lecz o wielkim sercu. Ludzie tej miary, co Ingarden, dowodzą swoim życiem i dziełem, że pojęcie autorytetu wciąż może mieć znaczenie i wyznaczać godne naśladowania wzory dla kolejnych pokoleń młodych polskich badaczek i badaczy.

Bibliografia

Źródła internetowe

- Cyfrowe Archiwum Romana Ingardena, [on-line:] <https://ingarden.archive.uj.edu.pl/> – 04 I 2019.
- Muzeum Sztuki Współczesnej w Krakowie MOCAK, [on-line:] https://mocak.pl/search_pages/117938 – 07 I 2019.
- „Kwartalnik Filozoficzny”, [on-line:] <https://pau.krakow.pl/index.php/pl/wydawnictwo/strony-czasopism/kwartalnik-filozoficzny> – 04 I 2019.
- *Początki i stuletnia obecność Ruchu Filozoficznego w polskiej filozofii. Analiza formalno-organizacyjna i merytoryczna*, [on-line:] <https://www.rf.umk.pl/historia-ruchu-filozoficznego/> – 04 I 2019.
- „Studia Philosophica”, [on-line:] <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/23053?language=pl#structure> – 04 I 2019.

Źródła drukowane

- Czakon D., Michna N. A., Sosnowski L., *Polskie badacze w korespondencji Romana Ingardena*, „Kwartalnik Filozoficzny” 2018, t. 46, z. 2, s. 113-131.
- *Korespondencja Romana Witolda Ingardena. Z dziejów „Studia Philosophica Commentarii Societatis Philosophicae Polonorum”*, oprac. R. Kuliniak [et al.], Kęty 2018.
- Święta Teresa Benedykta od Krzyża / Edyta Stein, *Autoportret z listów*, cz. 3: *Listy do Romana Ingardena*, przeł. M. Klentak-Zabłocka, A. Wajs, Kraków 2003, *Klasyka karmelitańska*.

Roman Ingarden – Life and Work in a Subjective Perspective

Abstract:

The article presents the silhouette of Roman Witold Ingarden as a Master – Teacher for successive generations of young Polish researchers. The authors

of the article use the philosopher's correspondence and scientific materials developed under "The Roman Ingarden Digital Archive" to present his person in a completely new perspective. As a result, the image of Roman Ingarden, one of the greatest Polish humanists of the 20th century, becomes less abstract and distant, and more specific and close – in a word, human.

Key words: Roman Ingarden, The Roman Ingarden Digital Archive, Jagiellonian University, correspondence